

Státní okresní archiv Cheb

Cech kolářů a kovářů Aš

1651–1860

Inventář

EL NAD č.: 1541

AP č.: 1572

PhDr. Jana Kolouchová

Cheb 2015

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	7
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení pomůcky	7
Seznam použitých pramenů a literatury	8

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	9
Inventární seznam	10

I. Vývoj původce archiválií

S rozvojem řemeslné výroby ve městech jsou spjaty i počátky bratrstev a cechů.¹ Nejenže měly působnost z hlediska spolčování, ale také sehrály svou úlohu v otázce sociální a náboženské. Charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikaly první cechovní organizace, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.² Ke slučování se městských řemeslníků v rámci jednoho nebo více výrobních oborů docházelo pod heslem „Amor et paritas.“³

Cechovní organizace měly svoji pevně stanovenou hierarchii. V jejich čelech stáli cechmistři spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Jejich volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistr měl výkonnou a soudní moc a v první řadě dbal na dodržování statutárních stanov.⁴ Statuta neboli artikule určovala pravidla fungování cechu, obsahovala normy pro provoz a zachování kvality výrobků, pro přijímání členů, vzdělávání řemeslnických učňů a reflektovala i zásady dobrých mravů. Obvykle byla uložena v pokladnici spolu s privilegii, pečetidly a ostatními písemnostmi, ale také s cechovním majetkem.⁵

Cechy dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin, kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy tovaryšů, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly nekalou soutěž a kontrolovaly přijímání nových mistrů. Starobylé zvyklosti a vnitřní uspořádání přísně dodržovaly.⁶

Důležitou osobou pro zřízení a chod cechu byl tzv. „obman.“⁷ Zatímco například v Chebu a jiných městech docházelo ke komunikaci mezi cechy a městskou radou, situace v ašské oblasti byla poněkud jiná. Odlišnost byla dána držbou panství. Cechy zde byly podřízeny přímo vrchnosti v podobě významného rodu Zedtwitzů. Jejich držba územně

¹ Bratrstvo je chápáno ve smyslu dobrovolné organizace řemeslníků, zakládané původně z náboženských důvodů, cechem se rozumí řemeslnická korporace, jejíž členové museli být všichni příslušníky řemesla. Blíže SCHULZ, Knut. *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010, s. 57.

² SIEGL, Karl. *Alt-Egerer Zunftleben*. Eger : J. Kobrtsch & Gschihay, 1916, s. 5.

³ Tj. Láska a rovnost.

⁴ PÁTROVÁ, Karin. *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem : polovina 16. – polovina 19. století*. Stará Boleslav : Oblastní muzeum Praha – východ v Brandýse nad Labem, 2010, s. 5.

⁵ SCHULZ, K. *Handwerk*. s. 57–60.

⁶ Srov. SIEGL, K. *Alt-Egerer Zunftleben*. s. 13–15.

⁷ „Obman“ je doložen i na území Chebska, kde v době jagellonské byl z řad tzv. vnitřní rady volen radní, který reguloval veškerou produkci v rámci svěřeného oboru. Pobíral část příjmů cechovního mistra formou pravidelného platu. Podléhali mu tzv. „přísežní mistři“ (Geschworene Meister), jejichž počet kolísal od dvou do čtyř a byli pravidelně každý rok obměňováni. Blíže HALLA, Karel a kol. *Umění gotiky na Chebsku*. Cheb : Galerie výtvarného umění v Chebu, 2009, s. 113.

spadala do hranic ašského výběžku, který současně tvořil i geografický rámec působnosti cechovní soustavy. Centrem řemeslné výroby byla sice Aš, ale ta pod sebou sdružovala i další místa, jako jsou např. Hranice, Podhradí, Krásná, atd.⁸

První písemná zmínka o společném cechu kolářů a kovářů v ašské oblasti pochází z roku 1651. Tehdy zde působilo čtrnáct kovářský mistrů a tři kolářští. Obecně lze říci, že doba, kdy se rekrutoval cech kolářů a kovářů, představuje velký rozmach řemesel. Následující století za ašský cech kolářů a kovářů vystupovali např. Dietrich, Eichmeyer, Johann Petr Geipel, Johann Wolf Geyer a Wettengel.⁹

Cechovní spojení mezi koláři a kováři bylo oboustranně výhodné, jelikož si mezi sebou rozdělili práci. Kolář vyrobil vůz a kovář jej okoval. Již v 16. století bylo úředně stanoveno, že kolář byl povinen dát kováři vůz okovat. Také bylo ujednáno, že kováři nesmějí s vozy samostatně obchodovat.¹⁰ Jejich schopnost vzájemně se doplňovat byla dána i odlišným charakterem výroby. Kováři se řadí mezi řemesla kovodělná a koláři mezi dřevodělná.

Kováři se věnovali zpracování kovů za tepla. Jejich nejdůležitější nástroje jsou kovadlina, kovadlinka, kleště a jednoruční a dvouruční kladiva. Práce se dělí na bílou, která představovala výrobu rozličného železného zboží, nebo černou při kování koní a vozů. Kováři zhotovovali veškeré předměty denní potřeby, ať již to byly kladiva, sekyry, kleště, pily, lopaty, kosy, nebo nádobí. Obecně lze konstatovat, že se stali pro všední život nepostradatelní. Ve velkých městech docházelo k vydělení úzce specializovaných kovodělných řemeslníků, jako byli např. nožíři, mečíři, ručnickáři, klempíři, hřebíkáři a cvočkaři.

Koláři vyráběli a opravovali nejen kola do trakařů, kočárů i těžkých formanských vozů, ale také celé vozy. Mimo to byli schopní vyrobit i dopravní sáně, hospodářské nářadí jako jsou pluhy, brány, válce, trakaře, kolečka a další dřevěné nástroje.

Stejně jako u ostatních řemesel bránilo dalšímu vývoji cechu kolářů a kovářů jeho konzervativní uspořádání. Již od 17. století docházelo k postupnému úpadku celé cechovní soustavy a ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, což se ale příliš nedodržovalo. K tvrdším postupům bylo přistoupeno za vlády Karla VI., kdy byl 16. listopadu 1731 vydán

⁸ ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes* IV. Asch : Selbstverlag, 1940, s. 677.

⁹ Roku 1846 je zmíněno deset kolářů a 28 kovářů. TAMTÉŽ, s. 741.

¹⁰ WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526–1620*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 565.

Generální cechovní patent pro české země, kterým mj. byli pověřeni dozorem nad cechy cechovní inspektoři. Dne 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky dědičných zemí českých, které sjednotily cechovní předpisy především v oblasti vzdělávání řemeslnického dorostu, jejich mzdové podmínky a získání mistrovského práva.¹¹

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo postupně k rušení některých cechů a nové se již nezřizovaly. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat živnosti i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby.“ Tím vznikla kategorie svobodných živností, která nevyžadovala cechovní organizaci.¹²

Rozsudek zániku výše nastíněné cechovní soustavy učinil František Josef I. svým císařským patentem č. 227, jímž dne 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu. Všechny dosud platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávnění, dále i všechny starší a s tímto živnostenským řádem neslučitelné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Cechy byly zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na jejich činnost a tradice.¹³

Cech kolářů a kovářů v Aši jistě působil ještě 30. června 1860, kdy byl za kovářského tovaryše přijat Johann Prell a kolářského Andreas Teiler. Kdy přesně cech ukončil svou činnost, nebylo možné přesně určit. Lze předpokládat, že k tomu došlo nejdéle do konce roku 1860.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Dle záznamů v přírůstkové knize byly dne 29. června 1960 předány do archivu dokumenty MNV Aš. Jednalo se o 241 balíků z let 1945–1955 bez bližšího označení obsahu spisů a byly zaevidovány pod č. př. 114. O nakládání s dokumenty u původce či jejich uložení před převzetím do archivu se nedochovaly žádné písemné informace.

Obě úřední knihy vzniklé z činnosti cechu kolářů a kovářů v Aši mají zachovalou předchozí signaturu. Ta však nevznikla u původce fondu, nýbrž v pozdější době.

¹¹ Více PÁTROVÁ, K. *Řemeslnické cechy*, s. 10.

¹² TAMTÉŽ, s. 11.

¹³ TAMTÉŽ.

V prvním případě se jedná o 337 H, 104 G a ve druhém 336 H a 105 G. Ztráty, zničení nebo poškození dokumentů před převzetím do archivu však nejsou doložené, nicméně jsou zřejmé.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archivní fond Cech kolářů a kovářů Aš je torzovitého charakteru a obsahuje archiválie z let 1651–1860.

Po převzetí dokumentů MNV Aš do archivu došlo k vytřídění cizích původců, a tak byl vyřazen i archivní fond Cechy Aš (EL NAD 243). Při zpracování archivního fondu Cechy Aš roku 2011 bylo rozhodnuto o novém přerozdělení podle původců na jednotlivé cechy či sdružení cechů. Písemnosti vzniklé z činnosti cechu kolářů a kovářů byly převedeny do nově vzniklého fondu Cech kolářů a kovářů Aš (EL NAD 1541), Úřední záznam č. 135/2011 ze dne 29. listopadu 2011, č. j. SOAP/020-0712/2011. Jednalo se o dvě úřední knihy (0,06 bm) a jeden balík (0,01 bm).

K archivnímu fondu cechu kolářů a kovářů nebyl v minulosti vytvořen inventární soupis. Údaje bylo však možné zjistit z inventáře fondu Cechy Aš (EL NAD 243) pořízeného již roku 1964 Fr. Veselým, L. Hudlickou a J. Slavíkem. Jmenovaný soupis byl ale plný chyb a nepřesností. Kniha zápisů cechu z let 1651–1722 (inv. č. 1) by měla končit rokem 1721 a druhá Kniha zápisů z let 1722–1860 (inv. č. 2) byla datována 1723–1858. Inventární soupis také zaznamenává Knihu zápisů cechu z let 1810–1859. Při revizi roku 1994 bylo však zjištěno, že kniha chybí a tato skutečnost byla potvrzena i při generální inventuře roku 2001. Z výše uvedených důvodů bylo tedy roku 2011 přistoupeno k novému zpracování.

Jednotlivé věcné skupiny spisů byly uspořádány chronologicky. V archivním fondu Cech kolářů a kovářů Aš byly archiválie rozdělené na úřední knihy a spisy. Úřední knihy se zachovaly dvě a obě se zaměřují na osoby spojené s cechovní výrobou. Největší díl zabírají zápisy o přijímaných učních a tovaryších a nové jmenování mistrů s odkazem na vykonání mistrovského díla.

Spisový materiál je velmi torzovitý. Tvoří jej pouze jedna žádost o vystavení mistrovského práva pro Adama Schillera ze 14. května 1825 (inv. č. 3).

Při zpracování nebyly vyřazeny žádné jednotliviny nearchivní povahy ani archiválie z důvodu přehodnocení významu. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,07 bm a tvoří jej tři inventární čísla.

Po jazykové stránce je archivní fond zcela německý. Jeho fyzický stav, především úředních knih (inv. č. 1 a 2), není dobrý. Obě knihy jsou znečištěné prachem. Úřední kniha (inv. č. 2) je napadena insektem.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Inventarizovaný archivní fond se zachoval pouze torzovitě a poskytuje informace převážně o osobách pracujících v rámci cechu. Na základě zápisů o členech cechu (inv. č. 1, 2) a jejich osobních dokladů (inv. č. 3), je možné interpretovat a dohledat dědickou praxi ve smyslu přesunu profese z otce na syna. Jelikož se dochovaly záznamy o přijímaných učních a tovaryších a o nově jmenovaných mistrech, lze postupovat tímto způsobem napříč celými generacemi.

K hlubšímu studiu dějin cechu kolářů a kovářů v Aši bude potřeba využít i archiválie uložené v dalších archivních fondech. Pro získání komplexního pohledu na problematiku by bylo zapotřebí nahlédnout také do fondu Archiv města Aš (EL NAD 252).

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Cheb archivní fond Cech kolářů a kovářů Aš uspořádala a archivní pomůcku v září až prosinci 2011 sestavila Jana Kolouchová.

Cheb, 14. ledna 2015

PhDr. Jana Kolouchová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOKA Cheb, *Archiv města Aš*, EL NAD 252.

Literatura

ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes IV*. Asch : Selbstverlag, 1940.

HALLA, Karel a kol. *Umění gotiky na Chebsku*. Cheb : Galerie výtvarného umění v Chebu, 2009.

PÁTROVÁ, Karin. *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem : polovina 16. – poloviny 19. století*. Stará Boleslav : Oblastní muzeum Praha – východ v Brandýse nad Labem, 2010.

SEDLÁK, Vladimír. O ceších a jejich archivech. *Archivní příručka: sborník přednášek o archivní praxi*, 1948, s. 197–223.

SCHMIDT, Georg. *Zunftordnung der Leinenweber in Neumarkt (1662)*. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1913, s. 383–392.

SCHULZ, Knut. *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010.

SIEGL, Karl. *Alt-Egerer Zunfteleben*. Eger : J. Kobrtsch & Gschihay, 1916.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Příloha č. 1

Seznam použitých zkratk

bm	běžný metr
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
fas	fascikly
MNV	místní národní výbor
SOkA	Státní okresní archiv
ukn	úřední knihy

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
---------	-------	---------------	----------------

I. KNIHY

- | | | | |
|---|---|-----------|-------|
| 1 | <p>Kniha zápisů cechu kolářů a kovářů
(Handwercksbuch anno 1651 ausgerichtet worden)
– ustanovení cechu, záznamy o mistrech, přijímání nových členů a jejich vyučení</p> <p>Něm., 16 x 18,5 cm, vazba z lepenky, hřbet pergamenový; poškozená prachem
Předchozí sign.: 337 H, 104 G</p> | 1651–1722 | ukn 1 |
| 2 | <p>Kniha zápisů cechu kolářů a kovářů
(Handwerksbuch der Wagner u. Schmiede 1722)
– úvodní pojednání o cechu 1722
– zápisy o nově jmenovaných mistrech s odkazem na vykonání mistrovského díla 1760–1812
– zápisy o přijímaných učních a tovaryších 1722–1860</p> <p>Něm., 16,5 x 20,5 cm, vazba kožená s lepenkou, hřbet kožený, torza kožených rohů; poškozená prachem a insektem
Předchozí sign.: 336 H, 105 G</p> | 1722–1860 | ukn 2 |

II. SPISY

- | | | | |
|---|--|------|-------|
| 3 | <p>Žádost Adama Schillera o vydání mistrovského práva ze dne 14. května 1825</p> | 1825 | fas 1 |
|---|--|------|-------|

Název archivní pomůcky: Cech kolářů a kovářů Aš

Značka archivního fondu: Cech kolářů a kovářů Aš

Časový rozsah: 1651–1860

Počet evidenčních jednotek: 3 (2 úřední knihy, 1 fascikl)

Počet inventárních jednotek: 3

Rozsah v bm: 0,07 (úřední knihy – 0,06 bm, fascikl – 0,01 bm)

Stav ke dni: 14. 1. 2015

Zpracovatel archivního fondu: PhDr. Jana Kolouchová

Zpracovatel archivní pomůcky: PhDr. Jana Kolouchová

Počet stran: 12

Počet exemplářů: 5

Schválil: Mgr. Karel Halla
dne 14. 1. 2015–čj. SOAP/020-0042/2015